

УДК 343.37:165.63:519.816

НАУКОВІ ПІДХОДИ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛІЗАЦІЇ ПІДТРИМКИ ПРИЙНЯТТЯ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ У СФЕРІ СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Н.А. Фурсова

Полтавський національний технічний університет імені Юрія Кондратюка, Полтава, Україна

Фурсова Н.А. Наукові підходи щодо забезпечення інтелектуалізації підтримки прийняття управлінських рішень у сфері соціальної безпеки.

У статті запропоновано наукові підходи щодо забезпечення інтелектуалізації підтримки прийняття управлінських рішень у сфері соціальної безпеки на основі ситуаційного управління з програмним інструментарієм імітаційного моделювання. Досліджено механізм прийняття управлінських рішень у сфері соціальної безпеки, його складові та фактори впливу.

Ключові слова: соціальна безпека, управлінське рішення, інтелектуалізація, імітаційне моделювання

Фурсова Н.А. Научные подходы к обеспечению интеллектуализации поддержки принятия управленческих решений в сфере социальной безопасности.

В статье предложены научные подходы к обеспечению интеллектуализации поддержки принятия управленческих решений в сфере социальной безопасности на основе ситуационного управления с программным инструментарием имитационного моделирования. Исследован механизм принятия управленческих решений в сфере социальной безопасности, его составляющие и факторы влияния.

Ключевые слова: социальная безопасность, управленческое решение, интеллектуализация, имитационное моделирование

Fursova N.A. Ensuring intellectualization support of management decisions in area of social security scientific approaches.

This article presents a scientific approach of intellectualization support of management decisions ensuring in the area of social security based on situational management software tools for simulation. The mechanism of making management decisions in area of social security, its components and influence factors have been researched.

Keywords: social security, decision management, intellectualization, simulation

Формування безпечного соціального середовища в умовах сучасного суспільного розвитку набуває пріоритетного значення в діяльності органів державного управління. Трансформаційні перетворення у соціальній та економічній системі України здійснюють вагомий вплив на рівень безпеки особистості, суспільства, держави, що актуалізує необхідність розроблення інноваційних інструментів підтримки прийняття управлінських рішень у сфері соціальної безпеки на інтелектуальному підґрунті. Концептуальна ідея інтелектуалізації підтримки прийняття управлінських рішень обумовлена необхідністю адекватного реагування на неоднозначний характер ситуації у країні та аналіз варіантів наслідків, отримання аналітичних і прогностичних оцінок потенційних загроз, що постійно виникають у процесі управління соціальною безпекою у нестабільному соціально-економічному середовищі.

Аналіз останніх досліджень та публікацій

Теоретичні та практичні дослідження забезпечення соціальної безпеки здійснюють вчені-економісти, зокрема З.С. Варналій, В.М. Геєць, О.Ф. Новікова, С.М. Гринецька, Л.Л. Шамілева, С.І. Бандур, Т.А. Заяць, В.І. Куценко, О.Ю. Снігова, В.П. Третяк, Л.С. Шевченко, О.А. Гриценко, Т.М. Камінська, С.М. Макуха, О.Т. Білорус, Д.Г. Лук'яненко, М.О. Гончаренко, І.Ф. Гнибіденко, М.В. Кравченко, О.І. Амоша, Л.В. Шаульська, але у сучасних трансформаційних умовах актуалізується проблема інтелектуалізації підтримки прийняття управлінських рішень у сфері соціальної безпеки, що потребує детального вивчення.

Метою статті є розроблення наукових підходів щодо запровадження методичного інструментарію підвищення рівня інтелектуалізації підтримки прийняття управлінських рішень у сфері соціальної безпеки.

Збереження людського життя, повноцінний та гармонійний розвиток особистості, її здібностей, забезпечення умов для самореалізації людського потенціалу вимагають своєчасної реалізації соціальних пріоритетів у державній політиці з метою недопущення соціальних деформацій та дестабілізації суспільства, що прямо пропорційно впливають на рівень соціальної безпеки. Відповідно [1] соціальна безпека визначається як «стан

розвитку держави, за якого держава здатна забезпечити гідний і якісний рівень життя населення незалежно від віку, статі, рівня доходів, сприяти розвитку людського капіталу як найважливішої складової економічного потенціалу країни». Досягнення оптимального рівня соціальної безпеки залежить від цілеспрямованості державної та регіональної політики та механізмів її забезпечення, всебічного аналізу ефективності поставлених завдань та узгодженості взаємозв'язків у виконанні стратегічних цілей соціального розвитку між органами виконавчої влади. Вчені-економісти [2] зазначають, що при цьому повинна досягатись соціальна ефективність державного управління – це ключовий об'єкт якісної адміністративної політики, є одним із методів оцінки у сфері державного управління, зміною управлінської парадигми, актуалізації аналізу соціальних взаємовідношень у ході управлінського процесу, а також оцінки соціальних ефектів управлінських рішень.

Варто відмітити, що ефективність управління соціальною безпекою досягається при використанні актуальної інформації про події та явища, нових знань та методів обробки інформації, прогресив-

них інформаційних технологій, це у комплексному поєднанні інтегрує збереження стабільного функціонування соціальної системи та її трансформацію у заданий цільовий стан. Інформація в управлінні соціальними системами – це відповідним чином задокументовані або публічно оголошені відомості про події та явища, що відбуваються у суспільстві, державі та навколишньому природному середовищі і які використовуються в управлінській діяльності (управлінських процесі, управлінських відносинах) [3]. Варто наголосити на вагомості впливу соціальної сфери на специфіку формування просторової організації матеріального виробництва і добробуту населення регіонів через відмінності у розвитку та ефективності управління її складовими.

Управління соціальною безпекою охоплює комплекс організаційно-управлінських заходів на макро-, мезо-, мікро-, нанорівні, що реалізуються через механізм державної політики щодо здійснення основних стратегічних цілей у напрямі забезпечення стабільного розвитку соціальної сфери та запровадження механізмів саморегуляції досягнення оптимального рівня безпеки (рис 1).

Рис. 1. Структура управління соціальною безпекою

У науковій праці [4] підкреслено, що механізм державного та регіонального управління соціальною безпекою визначається як цілісна система послідовних етапів, взаємопов'язаних і взаємодіючих структурних елементів, що визначає порядок, особливості, методи та інструменти цілеспрямованого впливу органів державної влади та місцевого самоврядування (суб'єктів управління) на соціально-економічні процеси на державному та регіональному рівні (об'єкти управління) з метою перешкодження виникненню, послаблення або подолання загроз соціальної безпеці.

Водночас, втілення у життя стратегічних орієнтирів розвитку держави у сфері соціальної безпеки (підвищення добробуту та якості життя населення, забезпечення соціальної справедливості та соціально-політичної стабільності) ускладнюється неефективністю управлінських дій щодо прогнозування та попередження загроз соціально-економічному розвитку. Як правило, на всіх рівнях управління у всіх сферах діяльності суспільства більшість рішень приймаються і продовжують прийматись виключно на основі раціональності і прагматичності, з урахуванням існуючого досвіду, який мінімізує потребу в інтелектуальних зусиллях і не мотивує осіб, які приймають рішення, до постійних інтелектуальних зусиль для пошуку нових принципів, підходів, процесів, технологій та інструментів управління соціумом [5].

Реальний соціальний успіх досягається лише за умови відповідності поставлених цілей і завдань інтересам і сподіванням широких верств населення, суспільному консенсусу щодо базових засад стратегії розвитку та механізмів її реалізації, досягнутому на основі консолідації всього суспільства [6].

Виокремимо складові управління соціальними процесами: формування цілей та пріоритетів розвитку, орієнтованих на отримання конкретних результатів; створення концепції розвитку соціальної сфери; розроблення механізму функціонування соціальних галузей, який забезпечить вимірювальне досягнення визначених цілей; розроблення системи критеріїв та індикаторів досягнення визначених цілей [2]. У системі управління соціальною безпекою рішення є елементом зворотного зв'язку, цільове спрямування якого повинне забезпечувати реалізацію процесу управління. Слід зазначити, що фактор часу та фактор ризику є одним із визначальних домінант в процесі ухвалення управлінського рішення (рис. 2) Дослідження ризиків у розвитку соціальної сфери дозволяє визначити здатність цієї сфери формувати інформаційне суспільство, знаннєву економіку, здатність до ведення господарської діяльності в умовах невизначеності та необхідності вибору, зменшення негативного впливу на результати господарської діяльності [7].

Рис. 2. Схема процесу прийняття управлінського рішення

При прийнятті управлінського рішення необхідно враховувати, що соціальна безпека – багатокритеріальна, високодинамічна з багаторівневими структурами система. Зміни стану соціальної безпеки як складної системи доцільно описати послідовністю – $Q_1, Q_2, Q_3, \dots, Q_j, \dots$, де стан Q_j характеризується низкою показників процесів функціонування системи

$$Q_j = (Y_i, X_k, Z_g, F_j), \quad (1)$$

де $Y_i \in Y$, Y – комплекс зовнішніх показників Y_i (економічні, політичні), що характеризують якість функціонування системи забезпечення соціальної безпеки та вплив цих показників на стан

системи; $X_k \in X$, X – низка показників внутрішнього стану X_k , що характеризують рівень внутрішнього забезпечення соціальної безпеки (соціально-економічний розвиток, демографічне відтворення, екологічний стан, рівень матеріального забезпечення населення, житлово-побутові умови, рівень освіти, пенсійне забезпечення т. ін.); $Z_g \in Z$, Z – сукупність керуючих показників Z_g , які впливають на управляючі функції системи забезпечення соціальної безпеки (законодавче, фінансово-економічне, інформаційно-аналітичне, інституційне забезпечення); $F_j \in F$, F – набір показників F_j , що визначають вплив зовнішнього середовища і

факторів виникнення соціальних ризиків (на глобальному, державному рівні). Сукупність показників у відповідний момент часу (T) визначено співвідношенням $Y_i=Y(T_i)$; $X_k=X(T_k)$; $Z_g=Z(T_g)$, $F_j=F(T_j)$ – множина значень показників у відповідний момент часу, де кількість значень параметрів описується як $1 \leq i$; $1 \leq j$; $1 \leq g$; $1 \leq l$. Цільовою функцією системи управління соціальною безпекою є досягнення захищеності життєво важливих соціальних інтересів особи і суспільства від зовнішніх і внутрішніх загроз при оптимальному рівні функціонування, що є підґрунтям конкурентоспроможності країни, умовою макроекономічної стабільності.

Виходячи з вище описаних показників процесів функціонування системи соціальної безпеки виникає необхідність забезпечення оптимального рівня безпеки з допустимим рівнем ризику та постійною оцінкою ситуації на державному та регіональному рівні, а це вимагає використання інтелектуальних ресурсів для підтримки прийняття управлінських рішень на основі інформаційно-аналітичної системи типу ситуаційний центр з урахуванням фактору часу. Ситуаційний центр – це інтегрована система, що об'єднує людський інтелект, новітні інформаційні технології, сучасні програмно-технічні засоби та засоби моделювання, що дозволяють в людино-машинному режимі приймати рішення і прогнозувати наслідки цих рішень з комплексних проблем управління для складних об'єктів [8]. Варто зазначити, що інтелектуальним ядром ситуаційного центру є комплекс взаємопов'язаних аналітико-імітаційних мо-

делей, що реалізують програмне відтворення функціонування системи на основі системоутворюючих взаємозв'язків між її складовими у режимі реального часу. Загальна технологія прийняття рішень у сфері соціальної безпеки на основі ситуаційного оцінювання представлена на рис. 3, що ґрунтується на аналізі даних та розробленні вірогідних прогнозних сценаріїв розвитку на основі потужного інструменту імітаційного моделювання.

Програмний інструментарій імітаційного моделювання дозволяє досліджувати слабкоструктурованість соціальної системи, управління якої пов'язано з прийняттям управлінських рішень в умовах невизначеності поведінки системи. Однією з вагомих переваг цього методу є збільшення числа можливих альтернатив розгляду ситуації на основі наборів алгоритмів, які відображують реальну ситуацію, з'являються варіанти для покращення якості та дієвості управлінських рішень. Використання такого методичного підходу дозволяє з системних позицій конструювати моделі реальної соціальної системи, здійснювати аналіз динамічних процесів, проводити експерименти над моделлю з метою оцінки стратегії розвитку, апробувати теорії та гіпотези, які пояснюють поведінку системи та будувати прогнози майбутнього стану. В сучасних умовах зростання нелінійності та нерівноважності соціального та економічного розвитку, для дослідження системи забезпечення соціальної безпеки характерна концепція імітаційного моделювання – системна динаміка.

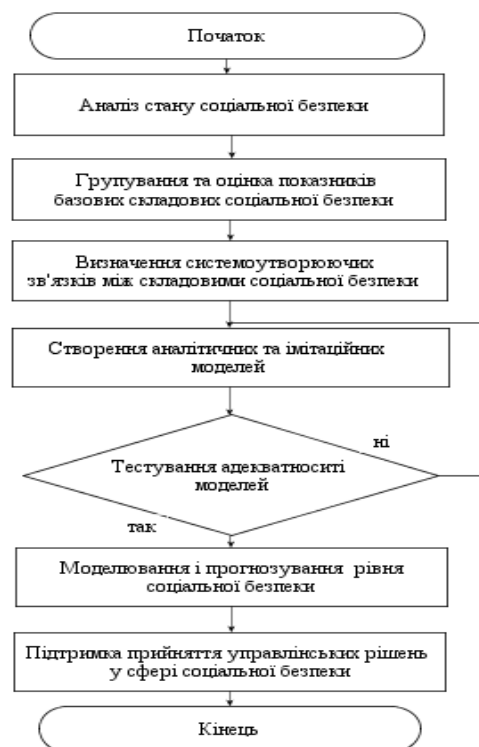

Рис. 3. Технологія прийняття управлінських рішень у сфері соціальної безпеки

Запропонований Дж. Форрестером методичний підхід системної динаміки ґрунтується на дослідженні причинних зв'язків і глобальних впливів одних параметрів на інші з урахуванням часового інтервалу, що дозволяє виявити причинно-наслідкові зв'язки між існуючими об'єктами та явищами [9]. Основні постулати системної динаміки характерні для соціальної системи та відповідають принципам, що поведінка системи забезпечення соціальної безпеки є наслідком прояву її структури і взаємозв'язку складових елементів; при аналізі поведінки системи її структура і характер взаємозв'язків між елементами, які визначають поведінку, більш пріоритетні ніж кількісні оцінки; визначальне значення у поведінці системи забезпечення соціальної безпеки належить взаємодії зворотних зв'язків у її структурі.

Варто наголосити про складність та неформалізованість завдань у сфері соціальної безпеки при вирішенні яких доцільно використовувати концепцію системної динаміки: аналіз сценарного розвитку модернізації та переходу на траєкторію зростання соціальної сфери, її трансформації до ринкових умов господарювання; підвищення рівня стимулювання соціальних інновацій та інвестиційних зрушень; послідовні етапи стабілізації процесів відтворення населення; покращення системи забезпечення охорони здоров'я; підвищення соціальних інвестицій та збільшення життєвого потенціалу населення; усунення загроз негативного впливу навколишнього середовища; підвищення інтелектуальної освіченості та духовного розвитку громадян протягом усього життя; створення умов

для творчої самореалізації та формування збалансованої сфери зайнятості населення відповідно до вимог забезпечення конкурентоспроможності держави. Стабілізація стану соціальної безпеки в країні та покращення основних параметрів життєдіяльності населення можливо лише на основі дієвої соціальної політики з використанням інтелектуального підґрунтя. Такий науковий підхід надає нові можливості формування адекватного уявлення про принципи забезпечення соціальної безпеки та розроблення науково обґрунтованої стратегії її розвитку.

Висновки

Завдяки інтелектуалізації підтримки прийняття управлінських рішень у сфері соціальної безпеки збільшиться кількість і якість опрацювання інформації, формування пріоритетних завдань, які мають вирішувати органи державного і регіонального управління. Науковий підхід направлено на зміну якісного змісту управлінських рішень, скорочення часу оперативності доведення рішень і отримання інформації про їх виконання на основі ситуаційного управління з програмним інструментарієм імітаційного моделювання. Рішення основані на інтелектуальному підґрунті дозволять управлінцю отримати адекватну інформацію про ситуацію в умовах неоднозначності, суперечливості та неповноти даних, що дозволить вчасно оцінити наслідки реальних та потенційних загроз потенційному та гармонійному розвитку особистості, суспільства і держави.

Список літератури:

1. Методичні рекомендації розрахунку рівня економічної безпеки України. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.me.gov.ua/>
2. Новікова О.Ф. Соціальна орієнтація економіки: механізми державного регулювання: моногр. / О.Ф. Новікова, С.М. Гріневська, Л.Л. Шамілева / НАН України, Ін-т економіки пром-сті. – Донецьк, 2009. – 220 с.
3. Інформатизація управління соціальними системами: Орг. – правові питання теорії і практики: Навч. посіб. / В.Д. Гавловський, Р.А. Калюжний, В.С. Цимбалюк та ін.; За заг. ред. М.Я. Швеця, Р.А. Калюжного. – К.: МАУП, 2003. – 336 с.
4. Снігова О.Ю. Механізм державного та регіонального управління соціальною безпекою / О.Ю. Снігова // Стратегічні пріоритети. – 2007. №2(3). С. 87-92.
5. Петренко В.П. До ідентифікації основних проблем інтелектуалізації та інтелектуально-інноваційного розвитку українського суспільства / В.П. Петренко // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://gisap.eu/tu/node/1131>
6. Сучасний розвиток України: сучасні трансформації та перспективи / С.І. Бандур, Т.А. Заяць, В.І. Куценко та ін. За заг. ред. д-ра екон.наук, проф., чл.-кор. НАН України Б.М. Данилишина. – 2-ге вид. доповн. і переробл. Черкаси: Брама – Україна, 2006. – 620 с.
7. Дослідження соціальної сфери: методологія та практика [Текст] / В.П. Третяк, О.П. Чучко; Харк. нац. ун-т ім. В.Н. Каразіна. – Х.: ХНУ, 2009. – 272 с.
8. Ситуаційні центри: теорія і практика: [зб. ст. / А.О. Морозов, Г.Є. Кузьменко, А.А. Морозов та ін.; наук. ред.: А.О. Морозов та ін.]; Нац. акад. наук України, Ін-т пробл. мат. машин і систем. – К.: Інтертехнодрок, 2009. – 346 с.

9. Моделирование устойчивого развития регионов: Монография / Под общей ред. д.э.н, проф. Кизима Н.А. – Х.: ИД «ИНЖЕК», 2010. – 180 с.

Надано до редакції 26.02.2014

Фурсова Наталія Артемівна / Natalia A. Fursova
fursova.ua@gmail.com

Посилання на статтю / Reference a Journal Article:

Наукові підходи щодо забезпечення інтелектуалізації підтримки прийняття управлінських рішень у сфері соціальної безпеки [Електронний ресурс] / Н.А. Фурсова // Економіка: реалії часу. Науковий журнал. – 2014. – № 3 (13). – С. 70-75. – Режим доступу до журн.: <http://economics.opu.ua/files/archive/2014/n3.html>